

Mâna-yı Harfî-Mâna-yı İsmî

“Mânâ-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz ve o mâna-yı harfînin inceliklerine tedkikat yapılamaz. Fakat mâna-yı ismî, sâdık, kâzip her hükme mahal olur.”

cümlesinin izahı, bazı malûmat-ı nahviyyenin verilmesine vabeste olduğundan, şu tasnifi mes’elenin vuzuhu için gerekli buluyoruz.

Nahiv âlimleri kelimeyi üçe ayırırlar: **Fiil, İsim, Harf.**

Fiil: Zamana mukarin olarak, müstakil bir mânaya delâlet eden kelimedir.

İsim: Zaman kaydına girmeksizin, bir mânaya müstakillen delâlet eden kelimedir.

Harf: Müstakil bir mânası olmayan, ancak isim ve fiil gibi mânalı kelimelerin yeni mânalarını göstermeye vesile olan kelimelerdir. Yani **harf**, gayrin mânasına hâdimdir, bizzat müstakil bir mânası yoktur.

Maksadımız, bu tarifleri şu misale tatbik edince daha iyi anlaşılacaktır.

“Erzurum’dan İstanbul’a geldim.” cümlesinin hey’eti umumiyesinde üç kelime nazarımıza çarpmaktadır. Bunlardan **“Erzurum”** ve **“İstanbul”** lâfızları bir zamana tabi olmadan müstakil mânaları bulunan kelimelerdir ki bunlara **isim** diyoruz. **“Geldim”** tabiri ise **“fiil”** olup, bir zaman kaydına girerek (geçmiş zaman) müstakil bir mânayı taşıyan bir kelimedir. Bu iki kelime sınıfının müşterek noktası, bir mânalarının oluşudur. **Dan** ve **a** kelimeleri (ekleri) müstakil bir mânaya sahip değildirler. Ancak **“dan”** eki Erzurum, **a** eki de İstanbul ismine eklenen aynı fiilin nihâi noktasını bildirir.

Yaptığımız bu izah neticesinde görülmektedir ki, **dan** ve **a** ekleri Erzurum ve İstanbul kelimelerine eklenince, bunlara yeni mânalar kazandırır. Ama bu eklerin, aynı kelimelere olan intisapları kesilince, herhangi bir mâna ifade edemeyecekleri gayet açıktır. Demek **dan** ve **a** ekleri, diğer iki kelimenin yeni mânalarının anlaşılmasına hizmet eden alet ve vasitalardır. İşte bu iki ek, kelimenin **“harf”** denen sınıfındandır. (**dan:** Mef’ulün minh / Ayrılma hali; **a:** Mef’ulün İleyh / Yaklaşma hâli)

Tekrar aynı cümlemize nahvî bir tahlille, başka bir cihetten bakalım: Misalimizdeki **“geldim”** kelimesini **“Ben geldim”** şeklinde mütalâa edecek olursak, **“ben”**

müpteda ve "**geldim**" tabirinin ise haber olduğunu görürüz. Diğer bir ifade ile "**ben**" mahkûmun aleyh, "**geldim**" ise mahkûmun bihdır. Bu "**ben geldim**" kaziyesinin sıdkı ve kizbi (doğru olup olmaması) münakaşa götürür. Gelme vakıa yani gerçeğe mutabık olsa veya olmasa hüküm özelliğini yitirmez; bu kaziye sıdka ve kizbe mahal olur. Gelmişse sıdktır, gelmemişse kizbdır.

*Fakat **dan** ve **a** harflerinde sıdka ve kizbe mahal olacak hüküm mevcut değildir.* Zira, kendilerinde müstakil bir mâna yok ki, bu mâna üzerine lehte ve aleyhte bir hüküm tahakkuk etsin. Bu sebeple bu ekler, ne müpteda, ne haber, ne mahkûmun bih ve ne de mahkûmun aleyh olurlar. Demek ki, mâna-yı harfi kasdî hükümlere mahkûmun aleyh olamaz. Ancak mahkûmun bih ve mahkûmun aleyh'in maksatlarına vasıta olurlar. Meselâ, **geldim** denildiğinde akla gelen **nereye** sualine, **İstanbul'a** şeklinde cevap verilir. Buradaki "**a**" eki gelme fiilinin nihai noktasının İstanbul olduğunu gösterir. Bunun dışında başka bir mânası yoktur. Ama mahkûmun aleyh ve mahkûmun bih olan "**Ben geldim**" cümlesinin hususiyetleri çoktur. "*Nereye geldim? Geldiğim yerin özellikleri nedir?*" gibi hususiyetler ile bu hükmün sıdkı ve kizbi üzerinde inceleme ve tahkikat yapılabilir.

Üstadımızın bu kaide-yi mukarrereyi zikrinden esas maksadı, bir teşbihden hareket ederek Tevhid'e müteallik şu hakikatı izah etmektir:

Yukarıda mezkûr **dan** ve **a** harfleri, mânaları müstakil kelimeler ilhak edilince, onlardan kastedilen mânaların anlaşılmasına alet ve vasıta oldukları gibi, bu istiarî hakikat mucibince bir harf olan kâinat da Esmâ ve Sıfat-ı İlâhiye'ye ait kudsî mâna ve maksatların anlaşılmasına bir âlet ve vasıta, yani bir aynadır. Demek akli ve fikri bîhuş ve bîkarar eyleyen, bu âlemin güzelliklerini intac eden fiillerin faili, mahkûmun aleyhi, istinadgâhları ve onların sebep-i vücudu Sıfat ve Esmâ-yı İlâhiye'dir.

Evet, "Şu saray-ı âlem, şu mükemmel müzeyyen eser; bilbedahe, gayet kemâldeki ef'ale delâlet eder. Çünkü eserdeki kemâlât o ef'alın kemâlâtından ileri gelir ve onu gösterir. Kemâl-i ef'al ise, bizzarure bir Fail-i Mükemmel'e ve O fâilin kemâl-i esmasına, yani âsâra nisbeten; musavvir, müdebbir, hakîm, rahîm, müzeyyin gibi isimlerin kemâline delâlet eder. İsimlerin ve ünvanların kemâli ise, şeksiz ve şüphesiz, o fâilin kemâl-i evsafına delâlet eder. Zira, sıfat mükemmel olmazsa sıfattan neş'et eden isimler, ünvanlar mükemmel olamaz. Ve o evsafın kemâli, bilbedâhe Şuunat-ı Zatiyye'nin kemâline delâlet eder. Çünkü sıfatın mebdeleri, o Şuun-u Zatiye'dir. Ve o Şuun-u Zatiyyenin kemâli ise biilmelyakîn, Zât-ı Zîşuur'un kemâline ve öyle lâyük bir kemâline delâlet eder ki; o kemâlin ziyası, şuun ve sıfat ve esma ve ef'al ve âsâr perdelerinden geçtiği halde, şu kâinatta yine bu kadar hüsnü ve cemâli ve kemâli göstermiş."

Üstadımızın bu izahından da anlaşılacağı gibi, kâinatta sergilenen *tedbir, tanzim,*

tedvir, tertip, tavzif, tanzif ve tevzin gibi, kasdî ve şuurî faaliyetlere kâinat mahkûmun aleyh olamaz. Yani bu işleri ve fevkalâde hakîmane icraatı kâinat yapıyor denilemez. Bu muazzam fiiller camid, şuursuz ve zelil mahlûkata isnad edilemez. Meselâ; “esbab yarattı, tabiat icad etti, şefkat etti, mevcudat acıdı, güneş merhamet etti.” denilemez.

Öyle ise Cenâb-ı Hakk'ın esma ve sıfatlarının mânalarını mütalâa etmeye âlet ve vasita olan bu kâinata *-her ne kadar tantanalı ve şa'şaalı görünse bile-* felsefeciler gibi **mâna-yı ismî** ile bakmak ve bu mâna ile tedkikat ve tahkikata girişmek büyük bir hatâdır.